

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.9.42](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.9.42)

УДК 657.1

*І. Я. Максименко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID:0000-0002-2362-6183
А. Г. Іванченко,
магістрантка кафедри обліку та оподаткування
Національний університет «Запорізька політехніка»
ORCID: 0000-0002-1369-7404*

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ В УПРАВЛІННІ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

*Iryna Yakivna Maksymenko
Candidate of Economics, Associate Professor, Associate Professor, Department of Accounting and
Taxation National University «Zaporizhzhye Polytechnic»
Anna Gennadiyevna Ivanchenko
Master 6th year of the Department of Accounting and Taxation National University «Zaporizhzhye
Polytechnic»*

PECULIARITIES OF ACCOUNTING OF PRODUCTION INVENTORIES IN THE MANAGEMENT OF ENTERPRISE ACTIVITY

В статті узагальнено особливості обліку виробничих запасів. Встановлено, що категорія «запаси» – це не тільки об'єкт обліку, а й об'єкт управління. Визначено, що ідентифікація виробничих запасів складі активів при надходженні на підприємство є початковою ланкою їх облікового процесу.

Доведено, що одним із найдієвіших інструментів виявлення резервів підвищення ефективності використання запасів та управління ними є чітка організація бухгалтерського обліку виробничих запасів.

Визначено, що виробничі запаси є дуже важливим елементом діяльності будь-якого підприємства. Їх розглядають як частину матеріальних ресурсів, які не задіяні у виробничому процесі, але їх наявність на підприємстві у передбачених розмірах є об'єктивною умовою його діяльності. Раціональне використання виробничих запасів має велике економічне значення.

Доведено, що забезпеченість виробничими запасами є необхідною умовою здійснення господарської діяльності підприємства, а ефективне використання виробничих запасів є передумовою прибуткового його функціонування.

The article summarizes the features of inventory accounting. It is established that the category "inventories" is not only an object of accounting, but also an object of management. It is determined that the identification of inventories in the composition of assets upon receipt of the enterprise is the initial link of their accounting process.

It is proved that one of the most effective tools for identifying reserves for improving the use of inventory and managing them is a clear organization of inventory accounting. It is determined that inventories are a very important element of the activity of any enterprise. They are considered as part of material resources that are not involved in the production process, but their presence in the enterprise in the intended size is an objective condition for its activity. The rational use of inventories is of great economic importance.

Production stocks at enterprises are created and maintained in order to fulfill their main function - to ensure a continuous production process. Production inventories are part of a continuous stream of business operations characterized not only by volume but also by liquidity. Production inventories are current assets, assets are what benefit the enterprise.

It is proved that the supply of inventories is a prerequisite for the economic activity of the enterprise, and the efficient use of inventories is a prerequisite for its profitable functioning. It is proved that in order to ensure efficient development of enterprises and increase their production potential in the current economic conditions, there is a need to create a qualitatively new system of inventory management.

Thus, inventories occupy a special place in the assets of the enterprise and dominate the cost structure. The efficiency of business activity of enterprises depends to a large extent on the assessment and rational use of production stocks. It is established that the category "stocks" is not only an accounting entity, but also a management entity. It is determined that the identification of inventories in the composition of assets upon receipt of the initial link of their accounting process.

Effective inventory management has been found to significantly shorten the operating production cycle, helping to reduce inventory costs and to free up some of the working capital.

Ключові слова: активи; виробничі запаси; господарська операція; матеріальні ресурси; одиниця обліку.

Keywords: assets; inventories; business operation; material resources; unit of account.

Постановка проблеми: Виробничі запаси на підприємствах створюються та підтримуються метою реалізації їхньої головної функції – забезпечення безперервного виробничого процесу. Виробничі запаси частиною безперервного потоку господарських операцій, які характеризуються не тільки обсягом структурою, але й ліквідністю. Виробничі запаси це оборотні активи, активи це те, що приносить користь підприємству. З іншого боку виробничі запаси це кошти, які могли бути використані на інші потреби.

Отже, виробничі запаси багатогранною категорією, тому від якості та змісту інформації, яка формується процесі ведення їх обліку залежать показники діяльності підприємства та рівень ефективності їх використання. У процесі зміни вітчизняної системи бухгалтерського обліку, на прийняття національних стандартів з урахуванням нових міжнародних стандартів обліку, змінюються вимоги до обліку ефективності використання виробничих запасів, а також розширюються поставлені перед ним завдання. Однак певні питання обліку використання виробничих запасів після переходу на національні положення (стандарт) бухгалтерського обліку досліджені не повністю.

Актуальність обраної теми зумовлює необхідність дослідження організації та методики ведення обліку операцій із виробничими запасами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: На тему обліку та контролю виробничих запасів написано багато публікацій, до цього питання неодноразово повертаються, його розглядають і досліджують багато авторів і вчених. Значний внесок в аналіз обліку використання виробничих запасів зробили такі науковці, як Ф.Ф. Бутинець, В.Г. Лінник, М.Т. Білуха, Л.В. Жилкіна, О.С. Бородкін, П.П. Німчинов, Б.І. Валуєв та інші.

Формування цілей статті: є дослідження особливостей визначення та обліку виробничих запасів в здійсненні управління діяльності підприємства.

Вклад основного матеріалу: Виробничі запаси є дуже важливим елементом діяльності будь-якого підприємства. Їх розглядають як частину матеріальних ресурсів, які не задіяні у виробничому процесі, але їх наявність на підприємстві у передбачених розмірах є об'єктивною умовою його діяльності. Рациональне використання виробничих запасів має велике економічне значення. Забезпеченість виробничими запасами є необхідною умовою здійснення господарської діяльності підприємства, а ефективне використання виробничих запасів є передумовою прибуткового його функціонування [7].

Згідно з п. 4 П(С)БО 9 запасами є активи, які:

– утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності;

- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», активи – це ресурси, контрольовані підприємством в наслідок минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому внаслідок будь-якого використання такого запасу.

Визнавати запаси активами можна тільки в тому випадку, якщо дотримуються такі стандартні умови:

- підприємству перейшли ризики і вигоди, пов’язані з правом власності або правом повного господарського відання (оперативного управління) на придбані (отримані) запаси;
- підприємство здійснює управління запасами та контроль над ними;
- існує ймовірність отримання в майбутньому економічних вигод, пов’язаних з використанням запасів;
- вартість запасів може бути достовірно визначена.

Відповідно до МСФЗ 2 «Запаси» під запасами розуміють активи, призначені для використання в ході звичайної господарської діяльності в процесі виробництва, для продажу чи у формі матеріалів для споживання при наданні послуг.

Запаси підприємства належать до оборотних активів.

Особливістю запасів є те, що вони належать до оборотних активів. Отже, запаси призначені для реалізації або споживання протягом одного операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу [5].

Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група (вид).

Для організації синтетичного обліку наявності і руху виробничих запасів на підприємствах використовується рахунок 20 «Виробничі запаси» за субрахунками, що відображені на рис 1.

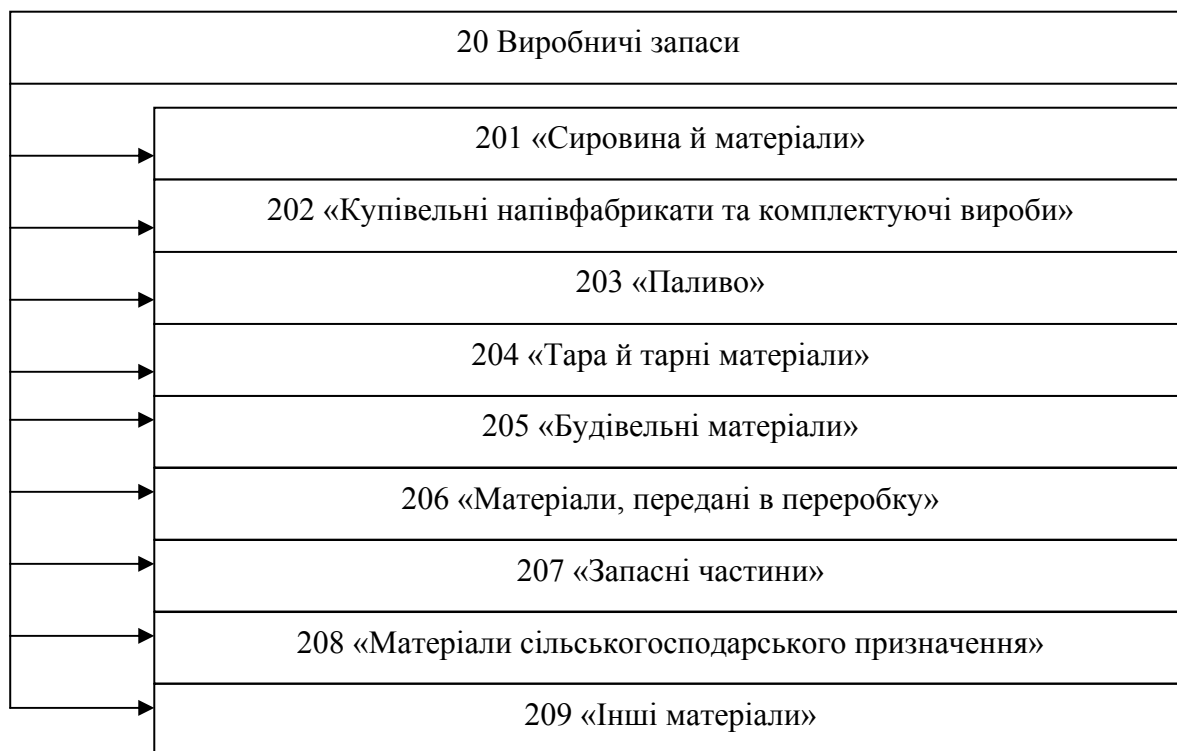

Рис. 1. Субрахунки виробничих запасів

По дебету рахунку 20 «Виробничі запаси» та його відображають надходження відповідних запасів на підприємство та збільшення їх вартості в результаті дооцінки, по кредиту — витрати на виробництво, відпуск в переробку, на сторону, а також зменшення вартості запасів внаслідок уцінки.

Класифікацію виробничих запасів представлено в табл. 1.

**Таблиця 1.
Класифікацію виробничих запасів**

Рахунок (субрахунок) бухгалтерського обліку	Зміст рахунку (субрахунку)
201 «Сировина й матеріали»	На цьому субрахунку відображають наявність і рух сировини й основних матеріалів, які входять до складу продукції, що виготовляється, або є необхідними компонентами

	при її виробництві. Тут же відображають допоміжні матеріали, які використовуються при виробництві продукції або для господарських потреб, технічних цілей і сприяння у виробничому процесі. Підприємства, що заготовлюють сільгосппродукцію для переробки, також відображають на цьому субрахунку її вартість. Підрядні будівельні підприємства ведуть на цьому субрахунку облік основних матеріалів, які використовуються при здійсненні будівельно-монтажних і ремонтних робіт
202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби»	На цьому субрахунку відображають наявність і рух купівельних напівфабрикатів, готових комплектуючих виробів, які придбані для комплектування продукції, що випускається, і потребують додаткових витрат праці для їх обробки або складання. На цьому ж субрахунку науково-дослідні і конструкторські організації відображають придбані ними комплектуючі вироби для проведення наукових (експериментальних) робіт, спеціальне обладнання й інструменти, пристрої та інші прилади. Вироби, придбані для комплектації готової продукції, вартість яких не включається в собівартість продукції підприємства, відображають на рахунку 28 «Товари»
203 «Паливо»	Тут обліковують наявність і рух палива (нафтопродуктів, твердого палива, мастильних матеріалів), яке отримується або заготовлюється для технологічних потреб виробництва, експлуатації транспортних засобів, а також для виробництва енергії й опалення будівель. На цьому субрахунку також обліковують оплачені талони на нафтопродукти і газ
204 «Тара й тарні матеріали»	Тут відображають наявність і рух усіх видів тари (крім тари, що використовується як господарський інвентар), а також матеріалів і деталей, які використовуються для виготовлення тари та її ремонту (деталі для збирання ящиків, бочкова клепа тощо)
205 «Будівельні матеріали»	На цьому субрахунку підприємства-забудовники відображають рух будматеріалів, конструкцій і деталей, обладнання і комплектуючих виробів, що підлягають монтажу, та інших матеріальних цінностей, необхідних для виконання будівельно-монтажних робіт, виготовлення будівельних деталей і конструкцій
206 «Матеріали, передані в переробку»	На цьому субрахунку обліковують матеріали, які передані в переробку на сторону і які надалі включаються до складу собівартості отриманих з них виробів. Аналітичний облік матеріалів, переданих у переробку, ведуть у розрізі, що забезпечує інформацію про підприємства-переробники і контроль над операціями з переробки і відповідними витратами
207 «Запасні частини»	Тут ведуть облік придбаних або виготовлених запасних частин, готових деталей, вузлів, агрегатів, які використовуються для проведення ремонтів, заміни зношених частин машин, обладнання, транспортних засобів, інструменту, а також автомобільних шин у запасі й обороті. Тут же ведуть облік обмінного фонду повнокомплектних машин, устаткування, двигунів, вузлів, агрегатів, що створюються в ремонтних підрозділах підприємств або на ремонтних підприємствах. Аналітичний облік запасних частин ведуть за місцями зберігання й однорідними групами (механічна група, електрична група тощо). Аналітичний облік машин, обладнання, двигунів, вузлів і агрегатів обмінного фонду ведуть за таким групами: — придатні до експлуатації (нові та відновлені); — що підлягають відновленню (на складі); — що перебувають у ремонті
208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»	На цьому субрахунку обліковують мінеральні добрива, отрутохімікати для боротьби зі шкідниками і хворобами сільгоспкультур, біопрепарати, медикаменти, хімікати, які використовуються для боротьби з хворобами сільськогосподарських тварин. Тут також відображають саджанці, насіння і корми (покупні та власного вирощування), що використовуються для висадки, посіву і відгодівлі тварин безпосередньо в господарстві
209 «Інші матеріали»	На цьому субрахунку обліковують бланки суворого обліку (за вартістю придбання), відходи виробництва (обрубку, обрізку, стружку тощо), невиправний брак, матеріальні цінності, отримані від ліквідації основних засобів, які не можуть бути використані як матеріали, паливо або запасні частини на цьому підприємстві (металобрухт, утиль), зношені шини тощо

Запаси відносяться до складу оборотних активів, тому що можуть бути перетворені на грошові кошти протягом року або одного операційного циклу. Оборотні засоби є фінансово - економічною категорією, яка впливає з існування товарно-грошових відносин та організації діяльності підприємства [1].

Таким чином, запаси — це оборотні активи, які призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу. В обліку запаси відображають на рахунках класу 2

залежно від їх призначення. Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група (вид).

Рациональне управління виробничими запасами в першу чергу потребує своєчасного оперативного обліку за їх надходженням і використанням. При цьому необхідно контролювати та вдосконалювати процес організації обліку на кожній ділянці обліку запасів для отримання достовірної інформації про надходження, використання, внутрішнє переміщення запасів, дотримання норм та встановлених лімітів на підприємстві [3].

Рациональне використання запасів призведе до зниження собівартості виготовленої продукції, а отже і ціни, що приведе до збільшення прибутку підприємства.

Необхідними передумовами правильної організації обліку запасів на промислових підприємствах є: рациональна організація складського господарства; розробка номенклатури запасів; наявність інструкції з обліку виробничих запасів; правильне групування, класифікація запасів; розробка норм витрачання запасів [10]. Умовою постійного та прибуткового виробництва є правильна організація зберігання і використання виробничих запасів. Їх рациональне використання призводить до зниження собівартості виготовленої продукції, а отже, і ціни, що вплине на збільшення прибутку підприємства. Важливим є те, що запаси обслуговують сферу виробництва і є його матеріальною основою.

Поліпшення інформаційного забезпечення управління сприяє використанню в практиці підприємств електронного документообігу, що значно спрощує роботу бухгалтерського обліку зі складання та оформлення документів. Ураховуючи значну чисельність запасів на підприємстві, проблеми є й у їх обліку. Рівень достовірності, ефективності та точності обліку залежить від грамотності та чіткості організації електронного документообігу на підприємстві. Процес електронного документообігу складського обліку виробничих запасів повинен ґрунтуватися на інтегрованій обробці облікової інформації, яка включає формування та обробку первинних документів [13].

Необхідно зазначити, що забезпечення електронного обліку виробничих запасів на підприємстві вплине на:

- зменшення кількості документів, зокрема прискорить рух інформації між складом та бухгалтерією;
- підвищення ефективності здійснення контролю над веденням документів і прийняттям обґрунтованих рішень стосовно управління виробничими запасами;
- підвищення ефективності роботи окремих працівників та підприємства у цілому;
- зниження витрат на розмноження, передачу та зберігання чисельної кількості паперових документів та їх копій.

Висновки з даного дослідження: Таким чином, для забезпечення ефективного розвитку підприємств та зростання їх виробничого потенціалу за сучасних умов господарювання виникає необхідність створення якісно нової системи управління виробничими запасами.

Отже, запаси займають особливе місце у складі майна підприємства та домінуючі позиції у структурі витрат. Ефективність господарської діяльності підприємств значною мірою залежить від оцінки та рационального використання виробничих запасів.

Встановлено, що категорія «запаси» – це не тільки об'єкт обліку, й об'єкт управління. Визначено, що ідентифікація виробничих запасів складі активів при надходженні на підприємство початковою ланкою їх облікового процесу.

Ефективне управління запасами надає можливість значно скоротити операційний виробничий цикл, що сприяє скороченню витрат, пов'язаних зі зберіганням виробничих запасів, та дозволяє вивільнити частину оборотних коштів.

Всі вище перелічені заходи будуть сприяти підвищенню рационального використання запасів та покращенню ефективності діяльності підприємства.

Список літератури.

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 18.09.2019)
2. Наказ Міністерства Фінансів України від 20 жовтня 1999 р. N 246 «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення: 18.09.2019)
3. Maksymenko I., Melikhova T. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing. 2017. P. 268—275.
4. Maksymenko I., Melikhova T., Zorya O. Fiscal audit development in the system of budget process management *Academy of Accounting and Financial Studies Journal* Volume 22, Issue 6, 2018. URL: <https://www.abacademies.org/articles/fiscal-audit-development-in-the-system-of-budget-process-management-7767.html> (дата звернення: 18.09.2019)
5. Максименко І.Я., Васильченко Е.В. Особливості бухгалтерського обліку та оподаткування товарів через інтернет-торгівлю. *Молодий вчений*. 2018. № 9. С.2153-256.
6. Максименко І. Я. Внутрішній аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 1. С. 294-296.

7. Максименко І.Я., Вайло Т.В. Особливості обліково-аналітичного відображення товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством. Науково-практичний журнал Інвестиції: практика та досвід 2016. № 16. С. 22-25.

8. Максименко І.Я., Іванченко А.Г. Особливості визначення та класифікація запасів в процесі управління підприємством. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. 2019. № 19. С. 22-23. URL: http://конференция.com.ua/files/91_s.pdf#page=22 (дата звернення: 18.09.2019)

9. Максименко І.Я., Вайло Т.В. Особливості бухгалтерського обліку знижок та розпродажу товарів на підприємствах торгівлі. Economics and finance. 2016. №10. С.169-171. URL: <http://conferencii.com/files/archive/2016-10.pdf> (дата звернення: 18.09.2019)

10. Максименко І.Я. Особливості бухгалтерського обліку товарних запасів в системі управління торгівельним підприємством. Economics and finance. 2016. № 9. С.228-230. URL: <http://conferencii.com/files/archive/2016-09.pdf> (дата звернення: 18.09.2019)

11. Максименко І.Я., Волкова Т.В. Особливості обліку та оподаткування проведення рекламних акцій на підприємствах торгівлі. Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. 2019. № 19. С. 16-18. URL: [http://конференция.com.ua/files/90_01_s\(1\).pdf#page=16](http://конференция.com.ua/files/90_01_s(1).pdf#page=16) (дата звернення: 18.09.2019)

12. Шум М. А., К.С. Гулько Особливості обліку та аналізу виробничих запасів на підприємствах України в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. № 4. С.166-169.

References.

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine “On accounting and financial reporting in Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed 18 Sept 2019).

2. Ministry of Finance of Ukraine (1999), “Accounting Standard 9 Stocks”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (Accessed 18 Sept 2019).

3. Maksymenko, I. and Melikhova, T. (2017), “Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine”, Baltic Journal of Economic Studies, Vol. 3, no. 5, pp. 268—275.

4. Maksymenko, I. Melikhova, T. and Zorya, O. (2018), “Fiscal audit development in the system of budget process management”, Academy of Accounting and Financial Studies Journal, Vol. 22, no. 6, available at: <https://www.abacademies.org/articles/fiscal-audit-development-in-the-system-of-budget-process-management-7767.html> (Accessed 18 Sept 2019).

5. Maksy`menko, I.Ya. and Vasy`l`chenko, E.V. (2018), “Features of accounting and taxation of goods through online commerce”, *Molody`j vcheny`j*, vol. 9, pp.253-256.

6. Maksy`menko, I. Ya. (2013), “Internal audit: improving the efficiency and profitability of the enterprise”,] *Staly`j rozvy`tok ekonomiky*, vol. 1, pp.294-296.

7. Maksy`menko, I.Ya. and Vajlo, T.V.(2016), “Features of accounting and analytical display of inventory in the management of a trading company”,] *Naukovo-prakty`chny`j zhurnal Investy`ciyi: prakty`ka ta dosvid*, vol. 16, pp.22-25.

8. Maksy`menko, I.Ya. and Ivanchenko, A.G. (2019), “Features of definition and classification of stocks in the process of enterprise management”,] *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych*, vol. 19, pp.22-23, available at: http://конференция.com.ua/files/91_s.pdf#page=22 (Accessed 18 Sept 2019).

9. Maksy`menko, I.Ya. and Vajlo, T.V. (2016), “Features of accounting of discounts and sale of goods at the enterprises of trade”,] *Economics and finance*, vol. 10, pp. 169-171, available at: <http://conferencii.com/files/archive/2016-10.pdf> (Accessed 18 Sept 2019).

10. Maksy`menko, I.Ya. (2016), “Features of inventory accounting in the trading enterprise management system”,] *Economics and finance*, vol. 9, pp. 228-230, available at: <http://conferencii.com/files/archive/2016-09.pdf> (Accessed 18 Sept 2019).

11. Maksy`menko, I.Ya. and Volkova, T.V. (2019), “Features of accounting and taxation of advertising campaigns at trade enterprises”,] *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych*, vol.19, pp. 16-18, available at: [http://конференция.com.ua/files/90_01_s\(1\).pdf#page=16](http://конференция.com.ua/files/90_01_s(1).pdf#page=16) (Accessed 18 Sept 2019).

12. Shum, M. A. and Gul`ko, K.S. (2017), “Features of accounting and analysis of inventories at Ukrainian enterprises in modern conditions”, *Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu*, vol. 4, pp.166-169.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2019 р.